

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС

УДК 342.9

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ПРЕВЕНЦІЇ

Ярослава ЛАКІЙЧУК,

здобувач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання щодо етимологічного, семантичного та юридичного розуміння поняття «превенція», наведені ознаки превенції, сформульовано її визначення; здійснено розмежування понять «профілактика», «превенція», «попередження», «запобігання» та «припинення» правопорушень, запропоновані диференціальні ознаки цих понять.

Ключові слова: превенція, попередження, запобігання, припинення, семантична інтерпретація, правова інтерпретація, запобіжні заходи.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO INTERPRETATION OF PREVENTION DEFINITION

Yaroslava LAKICHUK,

Applicant at the Department of Administrative Activity
of National Academy of Internal Affairs

SUMMARY

Article provides analysis of etymological, semantic and legal interpretation of “crime prevention” along with prevention features and definition; definitions of “prophylaxis”, “prevention”, “avoidance”, “averting” and “termination” are distinguished as key indicators of its differentiation.

Key words: prophylaxis, prevention, averting, avoidance, crime, definition of crime prevention, etymological interpretation, semantic interpretation, legal interpretation, preventive measures.

Постановка проблеми. Традиційно в науці вивчення будь-якого питання починається з визначення лексико-семантичної сутності предмета дослідження. Понятійний апарат відіграє ключову роль у гносеології. Світогляд людини формують зовнішні образи, а світорозуміння формується завдяки поняттям. Саме поняття формує наше світорозуміння, генезис якого приховується в лексичі. Процес пізнання відбувається у двох основних формах – у формі чуттєвого пізнання (відчуття, сприймання, уявлення) та у формі абстрактного мислення (поняття, судження, умовиводи). У мові поняття виявляються у словах. Недаремно в Біблії зазначається: «Спочатку було Слово, і Слово було у Бога...».

Мета й завдання статті – розглянути питання щодо етимологічного, семантичного та юридичного розуміння поняття «превенція»; навести ознаки превенції, сформулювати її визначення; розмежувати поняття «профілактика», «превенція», «попередження», «запобігання» та «припинення» правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати поняття загалом, потрібно чітко знати, з чого складається визначення «превенція». Це потрібно передусім із практичного погляду для уникнення ситуацій, у яких проголошене буде суперечити тому, що розуміється, і для зменшення змісту ймовірних профанацій.

Слово «превенція» є іншомовним, і з етимологічного погляду має латинське походження. Саме тому з'ясування його значення варто розпочати з латині. Превенція – латинський словотвір. Prae – попереду, уперед, перед, бути раніше. Verbo – повертати, обертати, звертати, перевертати,

спрямовувати, бути зверненим кудись. Praevenio – випереджати, передчасно приходити. Praeverto (prae + verdo) – випереджати, обганяти, перевершувати; попереджати, запобігати, заважати [2].

З невеликими відмінностями слово «превенція» тлумачиться в сучасному словнику іншомовних слів. Пре... (лат. prae – попереду) – префікс, що означає передування. Превенція (лат. praeventio < praevnio – попереджую) – спеціальне запобігання. Превентивний (лат. praeventivus) – запобіжний; той, що випереджає дії суперника.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови превенція розглядається як запобігання. В аналогічному тлумачному словнику української мови слово «превентивний» трактується як попередження чогось або запобігання чомусь [4].

У ході дослідження виявлено, що в різних лінгвістичних джерелах слова «превенція» та «превентивний» витлумачуються досить неоднозначно, хоча вельми схоже. Як суттєві ознаки цих понять називають різні предикати: «перед», «випередження», «попередження», «запобігання» тощо. Це не випадкова тавтологія. Справа в тому, що абстрактне мислення (поняття – одна з його форм) лише «опосередковано й узагальнено відображає дійсність. Абстрактне мислення дає нам змогу з одних знань отримати інші, пізнаючи світ в узагальнених формах». Поняття містять у собі лише суттєві та узагальнені ознаки предмета. Однак пізнавальні процеси людини здійснюються не тільки у формі абстрактного мислення, а й у формі чуттєвого пізнання, у якому уява як одна з форм чуттєвого пізнання є образом предмета суджень. Тому в будь-якому

понятті слово (ім'я предмета) й образ (уявлення) повинні збігатися, а інакше буде нерозуміння.

Це зумовлює необхідність подальшого з'ясування інтерпретаційної характеристики поняття превенції з формуванням не лише дефініції, а й образу, точніше, уявлення щодо превентивної діяльності.

Будь-яке поняття має зміст та обсяг. Змістом поняття «превенція» є одна суттєва ознака – «перед», тобто будь-яка дія чи подія повинна передувати іншій, вона повинна випереджувати очікувані наслідки інших дій або подій. Сполучення з «перед» виражають часові відношення та уживаються для позначення: 1) випередження в чому-небудь; 2) того, що відбувається напередодні настання чого-небудь; 3) того, що відбувається напередодні чітких-небудь дій. Обсяг поняття «превенція» можливо розглядати як складник випереджальних дій, які спрямовані на недопущення настання небажаних наслідків. На перший погляд міркування щодо обсягу поняття «превенція» видаються чітко визначеними й переконливими. Однак терміни «випередження» та «запобігання» викликають сумніви щодо правильності зроблених суджень. Адже саме ці класифікаційні елементи під час визначення поняття превенції зазначались у тлумачних словниках сучасної української мови, зокрема й у словнику іншомовних слів. У зв'язку з цим виникає питання: а чи не є поняття «превенція», «запобігання» та «випередження» тотожними? Чи не є ці слова синонімами?

«Поперед» як прислівник означає, що щось було раніше від чогось, спершу. Сполучення з прийменником «поперед» виражають: 1) просторові відношення, які указують на особу чи предмет, перед якими рухається, відбувається або знаходиться хто-, що-небудь; 2) часові відношення, які указують на особу, раніше від якої хто-небудь виконав чи виконує дію; 3) обставинно-означальні відношення, які указують на першість кого-, чого-небудь у чомусь порівняно з кимсь, чимсь.

Випередження тлумачиться так: «1) наперед зроблене повідомлення; 2) застереження проти чого-небудь; 3) запобігання вияву чого-небудь небажаного».

Випереджати – «своєчасними заходами запобігати здійсненню або виникненню чого-небудь, переважно небажаного; передувати чому-небудь; здійснювати що-небудь раніше від когось; випереджати, пришвидшувати здійснення чого-небудь».

Запобігати, запобігти – «не допускати, заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане». Запобіжний – «призначення для захисту чого-небудь від пошкодження або небезпеки».

Для з'ясування семасіологічних відмінностей «превенції», «випередження» й «запобігання» доцільно навести синонімічну характеристику цих термінів. Так, як синоніми до слова «випередження» лінгвісти пропонують такі слова: сигнал, застереження, засторога, пересторога, перестереження, а синонімами «запобігання» – відвертання, попередження, відведення. Синонімами слова «превентивний» є запобіжний, профілактичний, попереджувальний.

З наведеної вище синонімії помітно, що «превенція» у своїй семантиці може бути замінена термінами «випередження», «запобігання», «профілактика». Разом із тим термін «випередження» виключає як синоніми «превенцію» та «запобігання». Одночасно слово «запобігання» може бути замінено словом «випередження».

Для визначення близькості слів у синонімічному ряду використовуємо суто морфологічний прийом, а саме: виберемо термін, щодо якого можуть бути застосовані слова «превенція», «випередження», «запобігання», «припинення», і простежимо їх співвідношення в смислового словосполученні. Додатково дослідимо терміни «профілактика» та

«припинення», оскільки ці слова є в тезаурусі юридичної практики й у теорії адміністративного права. Оскільки в адміністративному праві часто використовують слово «заходи», скористаємось ним у дослідженні. І так, якими ж можуть бути заходи в адміністративній діяльності:

- 1) профілактичні заходи;
- 2) превентивні заходи;
- 3) попереджальні заходи;
- 4) запобіжні заходи;

5) припинення – ? Як бачимо, термін «припинення» взагалі випадає із синонімічного ряду. Інші ж слова є цілком прийнятними до терміна «заходи» і створюють правильні словосполучення.

З наведеного вище прикладу випливає, що терміни «профілактика», «превенція», «випередження», «запобігання» є синонімами. Але під час використання слова «правопорушення» складається інша ситуація, за якої всі п'ять термінів стоять в одному синонімічному рядку:

- 1) профілактика правопорушень;
- 2) превенція правопорушень;
- 3) випередження правопорушень;
- 4) запобігання вчиненню правопорушень;
- 5) припинення вчинення правопорушень.

Висновок: слова «профілактика», «превенція», «випередження», «запобігання», «припинення» є синонімами.

Не можна залишити без уваги те, що слово набуває тематичної й семантичної значимості лише в кореляційній залежності з контекстом. Зазначені вище слова, можливо, є синонімами, але в загальномовному розумінні.

Категорія «значення слова» має потрійний зв'язок: означає – денотат, і референт – означуване. Означаюче – зовнішній елемент звуків і графічних знаків, тобто це безпосередньо мова, письмо. Денотат – обсяг поняття. Референт – об'єкт, який мається на увазі в конкретній мовно-тематичній ситуації. Означуване – відображення предмета (явища) у свідомості людини, обумовлене поняттям, уявою.

Ці лінгвістичні структури є компонентами смислу слова. Смысл слова – певні відображення дійсності у свідомості, які виникають завдяки інтелектуальним і психологічним процесам, що відбуваються у зв'язку зі сприйманням слова. Наслідком такого сприйняття є інформаційна відповідність між мовним виразом (ім'ям предмета) і його значенням. Смысл слова має різні зони логічної стійкості. Значення слова є тільки одним із елементів смислу, якого набуває слово в тематичному контексті промови. У різному контексті слово легко змінює смисл. Цей факт пояснює все різноманіття наявних у юриспруденції теоретичних дефініцій та авторських інтерпретацій стосовно терміна «превенція», «випередження», «запобігання» та «профілактика», одночасно виправдовуючи суперечки, які мають місце в науковій спільноті з приводу розуміння цих понять. Правильно зазначено В.А. Звєгінцевим: «Слова варто розуміти не тільки умом, а й серцем, інтуїтивно визначаючи їх магійний смисл». На смислі слова акцентував свою увагу гуру сучасної індуської філософії Ошо, який, звертаючись до своїх учнів, казав: «Не слухай мої слова, слухай мене». Отже, є сенс спробувати з'ясувати смисл слова «превенція» на інтуїтивно-раціональному рівні, в контексті з тематикою превентивної діяльності поліції, у співвідношенні з іншими ототожненими визначеннями. Але спочатку з'ясуємо логічні відносини між порівняльними та досить сумнісними з «превенцією» поняттями [7].

Аналізуючи поняття «випередження» й «запобігання», можна виявити як ознаки схожості, так й ознаки відмінності. Безумовно, увагу доцільно зосередити лише на значеннєвих ознаках і в контексті з поняттям «запобігання» загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх

порушення. Оскільки ознаки схожості є вкрай виражені, їх можливо пропустити, зосереджуючись на ознаках несхожості, які мають імпліцитний характер.

По-перше, попередження, на відміну від запобігання, відбувається раніше, ніж трапиться щось шкідливе або небезпечне. Тут слово каже саме за себе – «попередження». У юридичному розумінні попереджувальні дії завжди повинні відбуватися до моменту вчинення правопорушення, вони мають випереджати їх, іти попереду.

По-друге, термін «запобігання» за своїм змістом меншою мірою характеризує часові співвідношення щодо першості або черговості якихось дій, акцентуючи смислове значення слова на захисті когось або чогось; наголошуючи на недопущенні настання шкідливих наслідків. Запобігання здійснюється на більш пізній стадії якоїсь події, коли ймовірність настання небажаних наслідків очевидна й потребує втручання, оборони, захисту. У юридичній інтерпретації запобігання буде відбуватися тоді, коли суспільно небезпечне діяння (правопорушення) лише розпочнеться.

Не так категорично може бути вирішено питання щодо відмінностей «попередження» та «превенції». Етимологічна рівнозначність цих понять вимагає більш ретельного підходу до знаходження посилок (суджень), які необхідні для побудови умовиводів щодо нетотожності «превенції» й «попередження». Безумовно, можна було б скористатися засобами математичної логіки, які є більш ефективними для виведення певних висновків із логічних посилок. Але побудувати умовивід можливо за наявності істинних суджень. «Істина – адекватне відображення у свідомості будь-яких явищ і процесів. Істинність знання – це відповідність його дійсності. Як відрізнити істину від помилки? Критерієм істини є практика». Тобто об'єктивна дійсність. Однак специфіка соціальних відносин, які складаються в процесі превентивної діяльності поліції, не обмежується лише правовідносинами або юридичною діяльністю. Ці відносини набагато ширші, оскільки вони виникають поза межами матеріального та процесуального права. Якщо діяльність людини буде розглядатися правоохоронцями фрагментарно, обмежуючись лише рамками поняття «правомірна – неправомірна» поведінка, то превентивна діяльність буде неефективною.

Для встановлення ознак відмінностей між поняттями «превенція» та «попередження» варто з'ясувати два явища: 1) закономірності поведінки людини; 2) правозастосовну практику. Юридична практика ґрунтується на правових нормах, вона ними визначається й окреслюється. Відповідно, ми, як юристи, повинні враховувати правові норми у визначенні будь-якого поняття. Життєдіяльність людини базується на інших чинниках, які підкоряються законам буття, і в цьому випадку ми не можемо не враховувати їх у пізнавальному процесі. Оскільки тематика роботи присвячується превенції правопорушень, то стосовно юридичної практики буде доцільним обмежитись у своїх аргументаціях суто адміністративно-правовими категоріями суджень, а стосовно діяльності людини – психологічними.

Однією з ознак, за якою можна відрізнити «превенцію» від «попередження», є правова норма. Зрозуміло, що нормативне трактування якогось поняття складає в нього архіознаки, які є визначальними під час співвідношення його з іншими неофіційними визначеннями. Натепер нормативного поняття «превенція» в Україні немає. Поняття «попередження правопорушень» сформульовано в пункті 1.1 Настанови про діяльність органів і підрозділів внутрішніх справ України з попередження злочинів, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25.06.2001 № 507 (далі – Настанова). Ось яке автентичне тлумачення «попередження» наведе-

но в зазначеній вище дефінітивній нормі цього Наказу: «Попередження правопорушень органами і підрозділами внутрішніх справ України – це вид діяльності, працівників органів та підрозділів внутрішніх справ щодо виявлення, послаблення впливу та нейтралізації дії причин і умов, які сприяють їхньому вчиненню, вживання заходів до осіб, поведінка яких свідчить про високу ймовірність скоєння ними правопорушення. Забезпечення активного залучення громадськості до цієї роботи, інформування населення про засоби і способи правомірного захисту від посягань». По суті, це визначення встановило зміст та обсяг попереджувальної діяльності в системі Міністерства внутрішніх справ, позначивши, зокрема, таке: 1) попередження правопорушень – це окремий вид діяльності працівників ОВС України; 2) об'єктами попередження є причини й умови, які сприяють учиненню правопорушень, а також особи, поведінка яких свідчить про високу ймовірність скоєння ними протиправних діянь; 3) попередження здійснюється шляхом виявлення, послаблення впливу й нейтралізації вказаних вище причин та умов, а також шляхом залучення громадськості й завдяки інформувальному населення про способи захисту від правопорушень. Зрозуміло, що ці ознаки також повинні враховуватися під час з'ясування питання про відмінність «превенції» від «попередження». Оскільки поняття «попередження» визначено на нормативному рівні, буде неправильним позбавляти його якихось ознак або, навпаки, наділяти його додатковими.

Серед поліцейських заходів виділяють превентивні поліцейські заходи. Важливою теоретичною проблемою, що стосується юридичної сутності превентивних поліцейських заходів, на наш погляд, є проблема їх поняття. Звертаючись до її дослідження, необхідно відзначити, що наука адміністративного права до теперішнього часу поки не має у своєму розпорядженні загальноприйнятого визначення «превентивний поліцейський захід». Про це свідчать визначення, запропоновані авторами, які зверталися до проблематики поліцейських заходів. Умовно їх можна поділити на ті, в яких указується тільки на одну або дві особливості превентивних заходів, і ті, в яких зазначається кілька ознак.

Так, Ю.М. Козлов вважає, що «превентивні заходи застосовуються з метою попередження можливих правопорушень або забезпечення громадської безпеки при стихійних лихах і нещасних випадках».

Також вагомим є визначення О.М. Джужі, згідно з яким превентивні заходи є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ і їх причинного комплексу з метою зміцнення тенденції та зниження рівня й масштабів злочинності і знешкодження її коріння. Отже, профілактика розглядається як соціально-правовий процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, породжені протиправними діями [9].

Аналогічний погляд на поняття превентивних заходів і в Т.І. Козиревої, яка зазначає, що превентивні заходи «застосовуються з метою попередження правопорушень, настання шкідливих наслідків, забезпечення охорони громадської безпеки».

Висновки. На нашу думку, всі ці визначення відображають цільове призначення превентивних заходів, тоді як у них не беруться до уваги підстави, порядок і суб'єкти їх застосування.

Загалом можна сказати, що превенція – це комплекс заходів, спрямованих на припинення можливого правопорушення. Отже, основна її мета полягає в недопущенні вчинення протиправних діянь. Інформування суспільства, регулювання системи покарань – це основні завдання, які ставить перед собою превенція.

Список використаної літератури:

1. Гетманова А.Д. Учебник по логике / А.Д. Гетманова. – М. : ЧеРо, 1996. – 304 с. 4.
2. Латинско-русский словарь / составил А.М. Малинин. – М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1961. – 764 с.
3. Сучасний словник іншомовних слів / уклали: О.І. Скопченко, Т.В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
5. Тлумачний словник сучасної української мови / укладчі: Л.П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Пономаренко ; за ред. докт. філолог. наук, проф. В.С. Калашника. – Х. : Белкар-книга, 2005. – 800 с.
6. Покровский М.М. Избранные работы по языкознанию / М.М. Покровский. – М., 1959. – 142 с.
7. Звегинцев В.А. Семасиология / В.А. Звегинцев. – М. : Отдел литературы и языка АН СССР, 1948. – 116 с.
8. Раджниш Шри Бхагван Ошо. Пустая лодка / Ошо Бхагван Шри Раджниш. – СПб. : Общество ведической культуры, 1995. – 196 с.
9. Профілактика злочинів : [підручник] / [О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужі. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Лакійчук Ярослава Олександрівна – здобувач кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Lakiichuk Yaroslava Oleksandrivna – Applicant at the Department of Administrative Activity of National Academy of Internal Affairs;

slavatsanko@ukr.net